

3

30 / 1982

***Slovenský
národopis***

Na obálke: 1. strana: Václav Kautman, Ryby a vtáky. Orech, javor, červený smrek, marhuľa. Zhotovené okolo roku 1970.

4. strana: Václav Kautman, Ryba. Javor 35 cm. Zhotovené asi v r. 1972.

K článku Jarmily Paličkovej-Pátkovej „Podiel výtvarnej osobnosti na včleňovaní ľudovej výroby do súčasnej kultúry. K nedožitým šesťdesiatinám Václava Kautmana.“

Foto Pavel Janek

Toto číslo je ilustrované výberom z tvorby V. Kautmana.

Koncovky: Zvieratká. Pálený a kartáčovaný červený smrek.

Návrhy na pamiatkové predmety pre zoologickú záhradu.

1962. Foto Pavel Janek

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

VČLEŇOVANIE PROGRESÍVNYCH
TRADÍCIÍ LUDOVEJ KULTÚRY DO
SYSTÉMU SOCIALISTICKEJ KUL-
TÚRY A ŽIVOTA PRACUJÚCICH

- P r a n d a, Adam:** Hodnotové orientácie vidieckeho obyvateľstva na Slovensku v súčasnosti a faktory formovania progresívnych lokálnych a regionálnych tradícií 407
- D r o p p o v á, Lubica:** Tradície kultúry a spôsobu života robotníkov na Slovensku a ich miesto v súčasnej socialistickej spoločnosti 421
- F e g l o v á, Viera:** Obyčajová tradícia a súčasné formy sviatkovania 429
- K o v a č e v i č o v á, Soňa:** Význam výsledkov Etnografického atlasu Slovenska pre poznávanie súčasných procesov ľudovej kultúry 439
- F o j t í k, Karel:** K východiskám a badateľským cieľom etnografického výzkumu dēlnickej kultúry a bytu 448
- B o t í k, Ján:** Súčasné formy obydli v dedinskom prostredí 457
- P a l i č k o v á, Jarmila:** Ľudová výroba v súčasnej kultúre 465
- D r á b i k o v á, Ema:** Záhradkárstvo ako súčasná záujmová forma tradícií poľnohospodárskeho zamestnania ľudu 473
- F a l ť a n, Lubomír:** Úvahy o sociálno-priestorových aspektoch kultúrnej aktivity na dedine 479
- L u t h e r, Daniel:** Vývin tradičných kalendárnych obyčajov a konštituovanie súčasných foriem rodinných a spoločenských sviatkov 487
- P a l i č k o v á, Jarmila:** Podiel výtvarnej osobnosti na včleňovaní ľudovej výroby do súčasnej kultúry. K nedožitým šesťdesiatinám Václava Kautmana 493

ROZHLADY

- Konferencia „Tradícia a súčasnosť“ (Ema Drábiková) 507
- Seminár „Socializace vesnice a proměny lidové kultury v Jihomoravském kraji“ (Juraj Podoba) 510

RECENZIE A REFERÁTY

- S. I. Hryca: Melos ukrajinskej narodnej epiky (Soňa Burlasová) 513
- Š. Lami: Slovenské ľudové balady v Maďarsku (Soňa Burlasová) 514
- Národopis Slovákov v Maďarsku (Ján Botík) 516
- B. Beneš: Úvod do folkloristiky (Hana Hlôšková) 517
- Etnografie národního obrození I—V. (Zuzana Štefániková) 519
- I. Tálasi: Néprajzi tanulmányok, irások I. (Soňa Švecová) 523
- Traditionelle Transportmethoden in Ostmitteleuropa (Ján Podolák) 525
- I. Vanat: Narjisy novitnoji istoriji ukrajinciv Schidnoji Slovaččjny (Mikuláš Mušíňka) 526
- Čadca a okolie (Marta Sigmundová) 527
- Ostrovtipné príbehy a veľiké cigánstva a žarty (Gabriela Lunterová) 528
- Slovenské ľudové hádanky (Zora Vanovičová) 529
- Kokare E. Ja.: Internacionaľnoje i nacionalnoje v latyšskich poslovicach i pogovorkach (Zuzana Profantová) 531
- Rudolf Drössler: Když hvězdy byly ještě bohy (Zuzana Profantová) 533
- Farley Mowat: Nehajte vlka (Peter Salner) 534
- Revoluční proměny jihomoravského venkova (Miroslava Krupková) 535

ВКЛЮЧЕНИЕ ПРОГРЕССИВНЫХ ТРАДИЦИЙ НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И В БЫТ ТРУДЯЩИХСЯ

Пранда, Адам: Ценностные ориентации сельского населения в Словакии и факторы формирования прогрессивных локальных и региональных традиций	407
Дроппова, Любица: Традиции культуры и быта рабочих в Словакии и их место в современном социалистическом обществе	421
Феглова, Вера: Обычная традиция и современные формы празднования	429
Ковачевичова, Соња: Значение результатов Этнографического атласа Словакии для познания современных процессов народной культуры	439
Фойтик, Карел: Об исходных положениях и целях этнографического исследования культуры и быта рабочего класса	448
Ботик, Ян: Современные формы жилища в деревенской среде	457
Паличкова, Ярмила: Народное производство в современной культуре	465
Драбикова, Эма: Садоводство — современная любительская форма сельскохозяйственных традиций народа	473
Фалтян, Любомир: Размышления о социально-пространственных аспектах культурной работы в деревне	479
Лутер, Даниел: Развитие традиционных календарных обычаев и конституирование современных форм семейных и общественных праздников	487
Паличкова, Ярмила: Вклад личности художника во включение народного производства в современную культуру. К не дожитому 60-летию Вацлава Каутмана	493

ОБЗОРЫ

Конференция „Традиция и современность“ (Эма Драбикова)	507
Семинар „Социализация деревни и перемены народной культуры в Южно-Моравской области“ (Юрай Подоба)	510

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

DIE EINGLIEDERUNG DER PROGRESSIVEN TRADITIONEN DER VOLKSKULTUR INS SYSTEM DER

P r a n d a, Adam: Die Werteorientierungen der Landbevölkerung in der Slowakei und die Faktoren der Formung der progressiver lokaler und regionaler Traditionen	407
D r o p p o v á, Lubica: Die Traditionen der Kultur und Lebensweise der Arbeiter in der Slowakei und ihre Stelle in der gegenwärtigen sozialistischen Gesellschaft	421
F e g l o v á, Viera: Brauchtumstradition und gegenwärtige Formen der Einhaltung der Feiertage	429
K o v a č e v i č o v á, Soňa: Die Bedeutung der Ergebnisse des Ethnographischen Atlases der Slowakei für die Erkenntnis der gegenwärtigen Prozesse der Volkskultur	439
F o j t í k, Karel: Zu den Ausgangspositionen und Forschungszielsetzungen der ethnographischen Forschung der Arbeiterkultur und -lebensweise	448
B o t í k, Ján: Die heutigen Formen der Behausung im Dorf	457
P a l i č k o v á, Jarmila: Die Volkstümliche Warenproduktion in der gegenwärtigen Kultur	465
D r á b i k o v á, Ema: Die Schrebergärtnerei — eine gegenwärtige Interessenform landwirtschaftlichen Traditionen des Volkes	473
F a l t a n, Lubomír: Reflexionen über sozial-räumliche Aspekte der Kulturaktivität im Dorf	479
L u t h e r, Daniel: Entwicklung der traditionellen Kalenderbräuche und die Konstituierung der gegenwärtigen Formen der Familien- und gesellschaftlichen Feste	487
P a l i č k o v á, Jarmila: Anteil der bildnerischen Persönlichkeit an der Eingliederung der Volksproduktion in die gegenwärtige Kultur. Zum nicht erlebten 60. Geburtstag von Václav Kautman	493

RUNDSCHAU

Konferenz „Tradition und Gegenwart“ (Ema Drábiková)	507
Seminar „Sozialisierung des Dorfes und Veränderungen der Volkskultur in dem Südmährischen Bezirk“ (Juraj Podoba)	510

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND RE-
FERATE

CONTENT

THE INCORPORATION OF PROGRESSIVE FOLK CULTURE TRADITIONS INTO THE SYSTEM OF SOCIALIST CULTURE AND INTO THE LIFE OF WORKERS

P r a n d a, Adam: Value Orientations of the Country People and Forming Factors of the Progressive Local and Regional Traditions	407
D r o p p o v á, Lubica: Traditions of Culture and Way of Life of Workers in Slovakia and their Place in the Contemporary Socialist Society . . .	421
F e g l o v á, Viera: Custom's Tradition and Contemporary Forms of Celebrations	429
K o v a č e v i č o v á, Soňa: Importance of the Results of the Slovak Ethnographic Maps for Recognition of the Contemporary Processes in the Folk Culture	439
F o j t í k, Karel: About Solutions and Research Aims of the Ethnographic Study Concerning Workers' Culture and Way of Life	448
B o t í k, Ján: Contemporary Forms of Dwelling in the Country	457

P a l i č k o v á, Jarmila: The Folk Production in the Present Culture . . .	465
D r á b i k o v á, Ema: Gardening as a Form of Hobby and it's Influence on the Agricultural Traditions	473
F a l t a n, Lubomír: Ideas of Social and Spacious Aspects of the Cultural Activity in the Country	479
L u t h e r, Daniel: Traditional Calendar Customs' Development and Constitutioning of the Contemporary Forms in the Family and Common Holiday	487
P a l i č k o v á, Jarmila: The Part of Creative Personality on Embodying of the Folk Production into the Contemporary Culture. The Life and Work of Václav Kautman	493

COMMENTARY

Conference „Tradition and Presence“ (Ema Drábiková)	507
Discussion „Socialisation of Village and Changes in Folk Culture in the District of South Moravia“ (Juraj Podoba)	510

BOOKREVIEWS AND REPORTS

VÝZNAM VÝSLEDKOV ETNOGRAFICKÉHO ATLASU SLOVENSKA PRE POZNÁVANIE SÚČASNÝCH PROCESOV LUDOVEJ KULTÚRY

SOŇA KOVAČEVIČOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Oprávnene sa možno opýtať, čím môže Etnografický atlas Slovenska, zameraný na priestorovú, časovú a funkčnú systematizáciu javov, prispieť k poznávaniu súčasných procesov prebiehajúcich v ľudovej kultúre. Otázku možno jednoznačne zodpovedať časovým vymedzením sústredených dokladov, ktoré pochádzajú z posledných 100—150 rokov; tým dokladajú vývin a charakter ľudovej kultúry nielen z obdobia doznievajúceho feudalizmu, rozvoja kapitalizmu, ale aj z nástupu socializmu. To znamená, že väčšina atlasových dokladov (výnimku tvoria tie, ktoré sa zameriavajú na existenciu javu bez časového vymedzenia a spoločenského fungovania), hovorí o zmenách, ktoré prebiehali od druhej polovice 19. storočia do prvej svetovej vojny, najmä však v medzivojnovom období a po roku 1945, kedy socializácia každým rokom nadobúdala väčšiu intenzitu. Historická a dialektická interpretácia siaha však za výskumami sledované obdobie a poukazuje často na stáročnú kontinuitu kultúry. Pri sledovaní tejto kontinuity zohralo dôležitú úlohu poznávanie vzťahov medzi ľudovou a celonárodnou kultúrou, ako aj kultúrnych vzťahov medzi jednotlivými etnicitami obývajúcimi územie Slovenska i susedné krajiny. Tým, že atlas sle-

doval lokality rôznej spoločenskej a zamestnaneckej skladby, sústredil doklady poukazujúce na súvislosti medzi kultúrou mesta a dediny, malých remeselníkov, robotníkov a roľníkov. Špecifickosť atlasových prác však spočíva v možnosti sledovať vývin a charakter ľudovej kultúry celouzemne v súvislosti s geografickým prostredím. A táto možnosť poukázala na skutočnosť, že charakter kultúry Slovenska nemožno vysvetliť bez poznania historicky meniacich sa vzťahov existujúcich medzi kultúrou, prírodným prostredím, ekonómiou a spoločnosťou.

Medzi všeobecné poznatky, ktoré smerujú aj k pochopeniu dnešných zmien a majú význam pre charakter utvárajúcej sa socialistickej kultúry, radíme v prvom rade poznanie o existencii a absencii určitých javov v súvislosti s prírodným prostredím. To znamená, že do konca 19. storočia sa veľká časť materiálnej kultúry, ale aj niektoré prejavy spoločenskej a umeleckej kultúry formovali v súvislosti s dvoma základnými prírodnými oblasťami Slovenska, a to s oblasťou hôr a oblasťou nížin. Ale v tejto dobe, ako aj v predchádzajúcich storočiach, súvislosti s rastom exploatacie stredoslovenského nerastného bohatstva, remeslami, obchodom a rastom význa-

mu miest, dochádza k tendenciám, ktoré závislosť kultúry na prírodnom prostredí narušujú. Ďalší impulz, omnoho intenzívnejší ako predchádzajúci, prichádza s kapitalizáciou poľnohospodárstva, so priemyselňovaním a pomešťovaním vidieka. Smeruje z väčšími vyvinutých oblastí južného Slovenska na sever a zo západoslovenských oblastí na východ. Po roku 1945 socializácia Slovenska a kolektivizácia dediny civilizačný proces, ktorý možno sledovať už v druhej polovici 19. storočia, urýchľujú, čím dochádza k postupnému vyrovnávaniu rozdielov medzi ekonomikou západného a východného, južného a severného Slovenska a pôchopiteľne, i k intenzívnejšiemu stieraniu kultúrnych oblastných a regionálnych rozdielov. Po roku 1945, kedy sa vedome i podvedome začínajú oceňovať národné a ľudové tradície ako formálna i obsahová inšpirácia novej rodiacej sa socialistickej kultúry, nastupujú však aj tendencie nové. Ony spôsobujú, že určité javy, ktoré do polovice 20. storočia prežívali v teritoriálne obmedzených oblastiach alebo existovali v reziduálnej podobe už len v jednotlivých dedinách, začínajú ožívať, postupne sa šíriť a nadobúdať aj celozemnú platnosť. Zároveň však v tomto období na základe prevratných hospodárskych a spoločenských zmien a v súvislosti s nástupom nových hodnotových orientácií mnohé javy ľudovej kultúry náhle zanikajú, alebo menia svoje funkcie, a tým postupne dochádza k ich formálnym i obsahovým zmenám.

Medzi ďalšie významné poznatky súvisiace s priestorovým rozložením javov a ich historickou, funkčnou i spoločenskou analýzou patrí konštatovanie, že ľudovú kultúru Slovenska v posledných 100—150 rokoch nemožno charakterizovať ako roľnícku ani ako pastiersku, ale že jej charakter sa utváral v spojitosti poľnohospodárstva s ďalšími druhmi práce. Pritom v mnohých oblastiach, najmä horských, podhorských a prímestských, poľnohospodárstvo zabezpe-

čovalo vyžitie, avšak vývinový progres súvisel s ďalšími druhmi práce (napr. s baníctvom, remeslami, obchodom, dopravou, sezónnou prácou i prácou v priemysle). Atlasové výskumy poukázali aj na skutočnosť, že v poslednom storočí robotníci (či pracovali v priemysle alebo v poľnohospodárstve, sezónne alebo dlhodobo, či pôsobili doma alebo odchádzali za prácou do vzdialenejších miest) sprostredkúvali rodinám a dedinám civilizačné a kultúrne novotvary. V protiklade s vývinom tej časti ľudovej kultúry, ktorá vyrastala zo starých tradičných miestnych koreňov a vyznačovala sa koncom 19. a začiatkom 20. storočia bohatosťou foriem, kultúrny prejav robotníkov smeroval k racionalizmu, k účelovej kráse a k funkčnosti mestského civilizmu. Práve rozbor súčasnej vidieckej kultúry na Slovensku poukazuje na to, že v mnohých prejavoch sa stali dominujúce práve tie prvky, ktoré nesúvisia s poľnohospodárstvom. A vlastne až vtedy, keď sa producenti i konzumenty nasycujú univerzalizujúcimi tendenciami racionálnej pomeštenej kultúry, siahajú po starších domácich formách, ktoré súvisia s koreňmi staršieho stupňa roľníckej a pastierskej kultúry.

Tento zložitý priestorový „kultúrny“ reliéf zanikania, prežívania a zmien staršieho stupňa ľudovej kultúry a vzniku nových kultúrnych javov, súdiac podľa atlasových poznatkov, má v každom druhu ľudovej kultúry svoj špecifický vývin, ktorý je podmienený nielen vnútornými zákonitosťami príslušného druhu a žánru kultúry, ale i miestom príslušného druhu v rámci rodiaceho sa socialistického životného štýlu a v nemalej miere súvisí aj s etnopsychologickým uspoobením človeka — tvorcu i nositeľa kultúrnych prejavov spoločnosti, ktorého je tento človek členom. Z mnohosti dokladov hovoriacich o týchto zmenách vyberáme pre každý kultúrny okruh po jednom príklade:

Po roku 1945, najmä však po roku 1948, socializácia vidieka a po roku 1950

kolektivizácia poľnohospodárstva na Slovensku od základu zmenili technológiu výroby priemyselnej, rastlinnej a živočíšnej. Táto okolnosť, samozrejme, mala za následok opustenie väčšiny nástrojov, postupov výroby a znamenala i zmenu úlohy človeka v rámci výrobných produkcie. Atlasové výskumy, ktoré prebiehali v rokoch 1971—1975, mali sledovať vyradenie starých nástrojov a postupov práce, a to nielen v poľnohospodárstve, ale i v domácej, domáckej, či remeselnej výrobe. Pre kontinuitu výroby je však dôležité zistenie, že nemiznú všetky staré nástroje, techniky a výrobky, ale že nadobúdajú nové, aj keď okrajové uplatnenie. Napríklad môžeme ich sledovať v záhradkárstve, ale aj v ručnej výrobe, ktorá nadobúda v protiklade k strojovej a priemyselnej výrobe exkluzívny charakter. Alebo prežívajú a ožívajú v záujmovej organizovanej či spontánnej činnosti. V súvislosti s masovokomunikačnými prostriedkami, ako aj pôsobením osvety pokračujú regionálne hranice a nadobúdajú širšiu teritoriálnu i spoločenskú platnosť, aj keď výrobné a produkčné okrajové, pričom časť ručnej výroby prechádza do polohy umeleckej tvorby, čo má za následok postupné formálne i obsahové zmeny.

Podstatne iný vývin vykazujú tie druhy materiálnej kultúry, ktoré na jednej strane pomáhajú zabezpečovať život človeka, na druhej strane smerujú k spoločenskej komunikatívnosti, ako strava, odev, obydlie. V súvislosti s novým sortimentom potravinových článkov, pomerne rovnomerne distribuovaných do všetkých oblastí Slovenska, ako i v súvislosti s propagáciou racionálnej výživy, novým spôsobom stravovania v závodných, školských i reštauračných jedálňach, by sa dalo predpokladať, že v strave širokých vrstiev príde k prevrátnym zmenám. Atlas však poukazuje na opak: Po roku 1945 strava širokých vrstiev je tradičnejšia ako bývanie a odievanie. Atlasové výskumy a ich vy-

hodnotenia ukazujú, že na Slovensku najmä v každodennom jedálnom lístku pretrvávajú staré jedlá, pričom sa mení ich kalorický obsah (bielou múkou, cukrom, tukmi) a mnohosť konzumácie. Hlavné príčiny tohto stavu spočívajú, podľa atlasových výsledkov v tom, že kuchyňa vedú i dnes staré matky, ktoré nemenia, len ďalej rozvíjajú v mladosti naučený receptár i skladbu denného i týždenného jedálneho lístka. Staré jedlá „zlepšujú“ kaloricky a mnohostne, pričom ich často vitamínove ochudobňujú. Pravda, staré tradičné jedlá prežívajú nielen vďaka týmto vonkajším okolnostiam, ale aj v súvislosti so silou chuťových tradícií, stimulovaných možnosťou používať a vychutnávať práve nenahraditeľné, často doma vyprodukované suroviny. Nemožno zanedbať ani tú skutočnosť, že doma pripravované tradičné jedlá stoja často chuťove i výživne v protiklade s prílišnou racionalizáciou a stereotypnosťou jedál podávaných v závodných jedálňach a reštauráciách. Je však zaujímavé zistenie, že silu chuťových tradícií berie do úvahy napr. pri výrobe jednotlivých druhov chleba, mäsitých výrobkov (najmä klobás a jaterníc, porcovaní mäsa) i potravinársky priemysel.

Aj zdanlivo taký odťažitý jav, akým je charakter povojnovej individuálnej vidieckej výstavby, nachádza v atlasových výskumoch vysvetlenie. Historická analýza ukazuje, že snahu bývať v murovanom a priestrannom dome možno sledovať postupne u jednotlivých spoločenských vrstiev na vidieku od 16. a 17. storočia, a preto ju nemožno vysvetliť len z mnohosti stavieb a typov, ktoré poznáme z 2. polovice 20. storočia. Napr. hodnotenie tvrdých stavebnín ako lepších a honosnejších súvisí s feudálnymi opatreniami, ktoré odporúčali dôležité kultúrne, správne a obranné budovy a technické zariadenia stavať z tehly a kameňa. Súvisí však aj s mestskými a neskôr i na vidiek sa vzťahujúcimi protipožiarnymi opatreniami, od

konca 19. storočia lekárskou osvetou, ktorá tehlové a kamenné domy často považovala za zdravšie ako drevené a hlinené. V dôsledku týchto kritérií, šírených verejnou správou, ako aj v dôsledku pomernej nedostupnosti opracovaného stavebného kameňa a pálenej tehly, tvrdé stavebniny sa začali považovať za honosnejšie a postupne sa stali jedným zo znakov spoločenskej nadradenosti. Po roku 1945 v súvislosti so spoločenskými zmenami, ako aj s dostupnosťou stavebnín sa otvorila cesta k ich zovšeobecneniu.

Priestorová diferencovanosť vidieckych stavieb, ktoré vznikajú po roku 1945, súvisí i s ďalšou okolnosťou: V druhej polovici 19. storočia preľudnenosť domov a bytov, ktorých priestorová typológia vyrástla z ekonomických, spoločenských podmienok a technologických znalostí 15. a 16. storočia, viedla k snahe využívať na obývanie, najmä však na spánok nielen izbu, ale i ďalšie priestory domu a obydlija. To znamená, že preľudnené rodiny obývali nielen izbu, ale že spávali i v ďalších priestoroch domu a hospodárskych budov. Preľudnenosť a zákaz stavať mimo intravilánu postupne viedli k prestavovaniu hospodárskych a skladových miestností a budov na menej hodnotné, priestorovo redukované byty. Po roku 1945, keď sa vytvárajú priaznivé možnosti pre individuálnu svojpomocnú prestavbu vidieka, stavebníci sa snažia uskutočňovať svoje názory, ako aj predstavy predchádzajúcich generácií na priestrannú diferencovanosť domov. Pričom zanechávajú radenie priestorov za sebou, ktoré neumožňovalo ďalšie členenie a prikláňajú sa k radeniu okolo seba a nad sebou, ktoré v nevyvinutej forme poznali aj na vidieku a v hotovej vyvinutej podobe našli v štvorcovom dome malých úradníkov. Pritom sa však táto povojnová výstavba vyvíjala nielen v zmysle domácich požiadaviek a predstáv, ale i v zmysle súčasných tendencií plánovanej výstavby, ktorá vychádzala z no-

vých stavebných technológií, funkčnosti a vybavenia. Zjednodušene povedané, vo vidieckej individuálnej výstavbe realizovanej po roku 1945 sa integrujú snahy a sny predchádzajúcich generácií s možnosťami a tendenciami dnešnej architektúry, pričom regionálne rozdiely spočívajú v pozitívnom i negatívnom zmysle na miestnych stavebných a obývacích tradíciách.

Pre poznanie procesu včleňovania tradícií do súčasného života špecifické miesto patrí dokladom vzťahujúcim sa na spoločenský život a obradovú kultúru. Charakter dnešných hodov, prvomájových stromov, vatier slobody, vianočnej zelene, štedrovečerných jedál, veľkonočnej oblievačky a šibačky, reprezentačnej obradovosti krstín, svadby, pohrebu i pamiatky zosnulých nemožno vysvetliť len z miesta, ktoré tieto slávnosti, obrady a obyčaje majú v dnešnom živote, ale práve aj z kontextu minulosti. Atlasové doklady a ich historická interpretácia poukazujú na stáročné prežívanie starobylých foriem, ako aj na ich funkčné i obsahové modifikovanie, ktoré nastávalo v súvislosti s novým spoločenským začlenením a využitím. V tých sviatkoch, slávnostiach, obyčajoch a obradoch, ktoré v socialistickej spoločnosti nadobudli pevné miesto vďaka inštitucionalizovanému uznaniu, ale aj v súvislosti s ich vnútornou silou a všeludskou platnosťou, možno sledovať, že reziduálne zachované formy typické pre tú-ktorú príležitosť, sa v novom začlenení a teda i fungovaní a formálnych obmenách (teda i obsahových) začínajú priestorovo i spoločensky šíriť.

V oblasti umeleckej kultúry sa atlas zamerlal na výtvarný a dramatický prejav, historickú povesť, čarovnú rozprávku, tanec, hudobné nástroje a zoskupenia. Vo všetkých týchto prejavoch sme mali možnosť sledovať vzájomné vzťahy existujúce medzi ľudovou a celonárodnou kultúrou, profesionálnym a neprofesionálnym umením. Pritom ich intenzita bola v určitom čase i v jednotlivých

regiónoch rôzna. Analýza týchto základných historicky a priestorovo sa meniacich vzťahov poukázala napr. na tieto skutočnosti: Na zľudovenie niektorých umeleckých remesiel, niektorých tancov, hudobných nástrojov, slovenských a divadelných prejavov v minulosti vlastných neľudovým vrstvám, ako i na okolnosť, že týmto zľudovením a včlenením do miestneho kontextu prispeli k regionálnym špecifikám. A naopak, porovnanie atlasovými prácami sústredených dokladov s charakterom a vývinom celonárodného umenia poukázalo na okolnosti, za ktorých sa o určité formálne a obsahové prvky ľudovej kultúry a ľudového umenia začína opierať profesionálna tvorba. V sledovaní tohto procesu sa ukázalo, že v novej podobe oživa nie vždy ten jav, ktorý bol súdobnými etickými a estetickými formami platnými pre určité spoločenské prostredia hodnotený ako progresívny. Napr. v 30. rokoch 20. storočia avantgardná moderná grafická tvorba nerozvila platnú grafickú normu, ale inšpirovala sa práve zaznávanou grafickou tvorbou stojacou na periférii ľudového výtvarného prejavu. Podobne i dnes, ak vychádzame len z noriem účelovej krásy a funkčnosti, nevieme pochopiť oživujúce dekoratívistické tendencie.

Zovšeobecňujúc význam atlasových poznatkov pre včleňovanie tradícií do socialistickej kultúry, možno povedať nasledovné:

Socialistická prestavba ekonómie a

spoločnosti urýchľuje civilizačný prerod a vedie k oslabeniu väzieb kultúry k prírodnému prostrediu, donáša posilnenie väzieb iných, súvisiacich s novými druhmi práce. Na druhej strane však práve atlasové výsledky poukazujú na to, že v posledných dvadsiatich rokoch, kedy sa socialistický vývin stabilizoval, v súvislosti s technizáciou života dochádza k vedomej i podvedomej nadväznosti na tradície. A čo je pre socialistickú kultúru dôležité, práve analýza kultúry širokých vrstiev dokazuje, že obsahove nová kultúra sa udomácňuje vtedy, keď nadväzuje na domáce cítenie.

Ďalším zovšeobecňujúcim poznatkom je staronová Bogatyriovova téza o vzťahu existujúcom medzi formou a funkciou. Cez historickú a dialektickú analýzu a poznatok, že všeobecné sa stáva zvláštnym a jedinečným pôsobením spoločnosti, nadobúda nový náboj. To znamená, že určité javy prechádzaním z jedného spoločenského prostredia do druhého menia svoje fungovanie. Táto zmena potom pôsobí na ich formálne, ale i funkčné obmeny. Dochádza k tomu, že javy, ktoré pôvodne vznikli na iných, často i odľahlých miestach a boli určené pre iné spoločenské vrstvy než ľudové, v inom prostredí prežívajú často v pozmenenej podobe a funkcii, často zdanlivo bez hlbšej časovej a širšej priestorovej kontinuity. Atlasové výskumy, smerujúce do minulosti i prítomnosti, nabádajú k širšiemu národopisnému sledovaniu javov dnešnej ľudovej kultúry.

ЗНАЧЕНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО АТЛАСА СЛОВАКИИ ДЛЯ ПОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ПРОЦЕССОВ НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЫ

Резюме

Исследования в рамках Атласа, которые проводились в 1971—1975 гг. были направлены на познание развития и характера народной культуры в последние 100—150 лет. В результате были собраны докумен-

ты об изменениях, происходящих в народной культуре в Словакии не только в период позднего феодализма, развития капитализма, а также и стабилизации и наступления социализма.

Обобщая результаты работы свыше 30-членного авторского коллектива над Атласом по познанию включения традиций в социалистическую культуру, можно сказать следующее:

Социалистическая перестройка экономики и общества ускоряет процесс цивилизации и ведет к ослаблению связей культуры с естественной средой, приносит усиление связей других, относящихся к новым видам труда. С другой стороны, именно исследования в рамках Атласа указывают на то, что в последние двадцать лет, когда стабилизировалось социалистическое развитие, в связи с технизацией жизни происходит сознательное и подсознательное развитие традиций. И, что важно для социалистической культуры, именно анализ культуры широких слоев доказывает, что усвоенные содержания новой культуры происходят тогда, когда она опирается на местные чувства.

Другим обобщающим данным является старый тезис П. Г. Богатырева о связи, существующей между формой и функцией. Посредством исторического и диалектического анализа и факта, что общее становится особенным и единичным вследствие воздействия общества, приобретает новый заряд. Это означает, что определенные явления, переходя из одной общественной среды в другую, меняют свое функционирование. Это изменение затем воздействует на их формальные и функциональные варианты. Происходит то, что явления, возникшие первоначально на других, часто и удаленных местах и предназначавшиеся для других, а не народных слоев общества, в народной среде сохраняются часто в измененной форме и иной функции, часто без видимой глубокой, временной и широкой пространственной преемственности.

DIE BEDEUTUNG DER ERGEBNISSE DES ETHNOGRAPHISCHEN ATLASSES DER SLOWAKEI FÜR DIE ERKENNTNIS DER GEGENWÄRTIGEN PROZESSE IN DER VOLKSKULTUR

Zusammenfassung

Die Forschung für den Ethnographischen Atlas der Slowakei in den Jahren 1971—1975 orientierte sich hauptsächlich auf das Studium der Entwicklung und des Charakters der Volkskultur in den letzten 100 bis 150 Jahren. Sie erbrachte Belege über die Veränderungen der Volkskultur in der Slowakei nicht nur aus der Epoche des ausklingenden Feudalismus und des Aufschwungs des Kapitalismus, sondern auch Dokumente aus den Anfängen der sozialistischen Gesellschaftsordnung und ihrer Stabilisierung.

Wenn man die Ergebnisse der Arbeit des aus über dreißig Mitgliedern bestehenden Atlas-Teams im Interesse der Eingliederung der Traditionen in die sozialistische Kultur verallgemeinert, kann man folgendes feststellen:

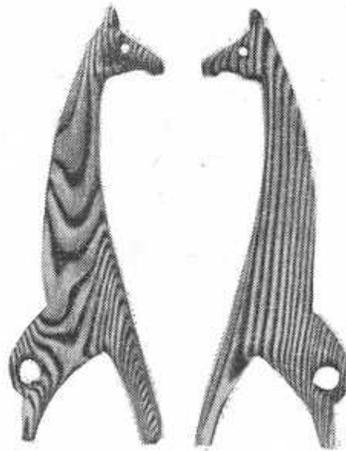
Der sozialistische Umbau der Wirtschaft und Gesellschaft beschleunigte den Umbruch in der Zivilisation und schwächte die Bindungen der Kultur an die natürli-

che Umwelt; er stärkte jedoch andere Bindungen, die mit den neuen Arten der Arbeit verbunden waren. Andererseits zeigten gerade die Atlasforschungen, daß in den letzten zwanzig Jahren, in denen sich die sozialistische Gesellschaftsordnung stabilisierte, infolge der zunehmenden Technisierung des Lebens ein bewußtes und unbewußtes Anknüpfen an die Traditionen stattfindet. Und was für die sozialistische Kultur wichtig ist: eben die Analyse der Kultur breiter Schichten hat erwiesen, daß eine Kultur mit neuem Inhalt dann heimisch wird, wenn sie an das heimatliche Empfinden anknüpft.

Eine weitere verallgemeinernde Erkenntnis ist die alt-neue These Bogatyrjows von der Beziehung, die zwischen Form und Funktion besteht. Durch die historische und dialektische Analyse und durch die Erkenntnis, daß das Allgemeine durch das Wirken der Gesellschaft zum Besonderen und Einzigartigen wird, ge-

winnt diese verallgemeinernde Erkenntnis ein neues Gewicht. Das bedeutet, daß bestimmte Erscheinungen durch den Übergang von einem gesellschaftlichen Milieu in ein anderes ihre Funktion verändern. Diese Veränderung wirkt sich auf ihre formalen, aber auch auf ihre funktionellen Varianten aus. So kommt es vor, daß man-

che Phänomene, die ursprünglich an anderen, manchmal auch weitentfernten Orten entstanden und für andere als die volkstümlichen Schichten bestimmt waren, unter dem Volk häufig in einer veränderten Gestalt und in einer anderen Funktion weiterleben, oft auch ohne tiefere zeitliche und räumliche Kontinuität.

Slovenský národopis

Casopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 30, 1982, číslo 3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr.
Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,-; celoročné pred-
platné Kčs 80,-

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma
PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dičia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1982

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 30, 1982, № 3

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 30, 1982, Nr. 3. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašparíková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 30, 1982, No 3

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašparíková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 30, 1982, No. 3

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašparíková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 49616